

Afwikkeling van massaschade in 2050

Mr. I. J. F. Wijnberg*

1 Inleiding

Hoe ziet massaschadeafwikkeling eruit in 2050? In deze bijdrage schets ik de ontwikkeling van het Nederlandse systeem ten opzichte van het Amerikaanse systeem van de invoering van art. 3:305a BW tot een hypothetisch toekomstig model in 2050, waarin technologie en internationale samenwerking centraal zullen staan. Het huidige systeem is het product van een getrapte evolutie die na wat voorzichtige jurisprudentiële stappen begon bij de invoering van art. 3:305a BW in 1994¹ en de pubertijd bereikte met de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA).² Het valt te hopen dat dit systeem zich anno 2050 in volwassenheid mag verheugen en de puberale identiteitscrises achter zich heeft gelaten. In deze bijdrage schets ik eerst het historisch ontstaan van ons huidige systeem in vergelijking met het Amerikaanse systeem, nu dit Amerikaanse systeem inzicht biedt in de evolutionaire keuzes van het Nederlandse model en vaak als referentiekader wordt gebruikt (par. 2), en ga ik vervolgens in op de vraag hoe het stelsel er in 2050 uit zou kunnen – en wellicht zelfs moeten – zien (par. 3).

2 Geschiedkundige vogelvlucht Nederland en de Verenigde Staten

Wie het verloop van de Nederlandse massaschadeclaim vergelijkt met het Amerikaanse, ziet dat Nederland aanvankelijk achterliep, maar de achterstand snel inhaalt. Daarbij nemen we echter niet alles klakkeloos over. Dat lijkt mij ook verstandig, nu het Nederlandse *civil law*-systeem fundamenteel verschilt van het Amerikaanse *common law*-systeem en onze houding ten aanzien van bijvoorbeeld de functie van schadevergoeding anders is dan die van onze overzeese burens.

De Supreme Court van de Verenigde Staten verklaart in 1853 voor het eerst een massaschadeclaim ontvankelijk.³ In Nederland zette de Hoge Raad pas in de jaren tachtig de eerste stappen, onder meer in het arrest De Nieuwe Meer, waarin milieuverenigingen ontvankelijk werden verklaard omdat hun vorderingen zich voor bundeling leenden.⁴ Deze uitspraak leidt in

1986 tot een motie om het collectieve actierecht voor consumentenorganisaties wettelijk te regelen.⁵ Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in de invoering van art. 3:305a BW in 1994.⁶ De eerste Amerikaanse federale collectieve actieregel ('Rule 23') wordt al in 1938 gecodificeerd, maar het gebruik ervan neemt pas een vlucht na een aanzienlijke hervorming in 1966.⁷ Meer dan 25 jaar voordat wij in Nederland zelfs maar een wettelijke basis hebben voor collectieve acties.

Sinds 2000 neemt het aantal massaschadeclaims ook in Nederland toe.⁸ Het Nederlandse systeem biedt echter geen soelaas voor situaties waar massaschikkingen gewenst zijn. In 2005 treedt daarom de Wet collectieve afwikkeling massaschade (WCAM) in werking, die het mogelijk maakt dat gedaagde(n) en claimstichting(en) gezamenlijk het gerechtshof Amsterdam verzoeken een collectieve schikking verbindend te laten verklaren voor gedupeerden (art. 7:907-910 BW).⁹ Daar wordt in de praktijk echter weinig gebruik van gemaakt. Een van de redenen hiervoor is dat dit een langdurig en ingewikkeld proces is waar veel publiciteit bij komt kijken, en dat vooronderstelt dat partijen gezamenlijk overeenstemming hebben bereikt. In 2020 ontstaat de mogelijkheid collectief schade te vorderen door de inwerkingtreding van de WAMCA. De gedachte hierachter is dat deze nieuwe wet een stok achter de deur zou (kunnen) zijn voor bedrijven om collectief te schikken. Het Amerikaanse *class action*-systeem dient ter inspiratie voor onze WCAM en WAMCA, zowel in wat we *wel* willen, zoals bijvoorbeeld een zorgvuldige belangenbehartiging,¹⁰ het 'lead plaintiff'-systeem¹¹ en de ontvankelijkheidsfase,¹² als in wat we

* Mr. I.J.F. Wijnberg is advocaat en mediator bij Houthoff te Amsterdam. Zij is als advocaat betrokken bij diverse procedures onder zowel het oude als het nieuwe collectieve actieregime.

1 Art. 3:305a BW (oud), Stb. 1994, 269.

2 Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA), Stb. 2019, 130.

3 R.L. Marcus, *Once More unto the Breach? Further Reforms Considered for Rule 23*, *Judicature* 2015, afl. 1, p. 57-66, en zie met name p. 58, beschikbaar via <https://judicature.duke.edu>.

4 Zie Kamerstukken II 1991/92, 22486, nr. 3, p. 3 e.v. voor een samenvatting van de Hoge Raaduitspraken tot op dat moment. HR 27 juni 1986, ECLI:NL:HR:1986:AD3741, NJ 1987/743 m.nt. W.H. Heemskerk (De Nieuwe Meer), r.o. 3.2.

5 Zie Kamerstukken II 1991/92, 22486, nr. 3, p. 3.

6 Zie voor de historische beschrijving bijv. C.J.M. Klaassen, *De Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie: eindelijk werkelijkheid*, nu nog gaan werken ..., *TCR* 2019, afl. 4, p. 145-152.

7 Marcus 2015, p. 58.

8 I. Tillema, *Commerciële motieven in privaatrechtelijke collectieve acties: olie op het vuur van de claimcultuur?*, AA 2016, afl. 5, p. 337-344, C.J.M. van Doorn, *Drie-en-een-half jaar collectieve (schadevergoedings) acties: een inhoudelijke analyse van het centraal register voor collectieve vorderingen*, NJB 2024/65, p. 83-90, VNO-NCW, *Collectieve acties en claimcultuur (position paper)*, 13 februari 2025, beschikbaar via www.vno-ncw.nl/brieven-en-commentaren/position-paper-collectieve-acties-en-claimcultuur, en Rechtspraak.nl, Centraal register voor collectieve vorderingen, beschikbaar via www.rechtspraak.nl/Registers/centraal-register-voor-collectieve-vorderingen.

9 Wet van 23 juni 2005 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering teneinde de collectieve afwikkeling van massaschades te vergemakkelijken (Wet collectieve afwikkeling massaschade), Stb. 2005, 340.

10 Kamerstukken II 2016/17, 34608, nr. 3, p. 16-17.

11 Kamerstukken II 2016/17, 34608, nr. 3, p. 9-10.

12 Kamerstukken II 2016/17, 34608, nr. 3, p. 39.

niet willen, zoals *blackmail settlements*¹³ of onbehandelbare procedures doordat individuele aspecten van de juridische positie van leden van de achterban een te grote rol gaan spelen.¹⁴

Vanuit het (internationale) bedrijfsleven verneem ik anno 2025 regelmatig kritiek op het huidige Nederlandse systeem en dan met name op wat men ervaart als de opkomst van de ‘claimcultuur’, die zich vertaalt in een groter aantal rechtszaken dan bijvoorbeeld twintig jaar geleden. De aantallen massaschadeclaims die in Nederland worden ingediend, zijn nog altijd verwaarloosbaar ten opzichte van het aantal class actions in de Verenigde Staten. Alleen al op het gebied van aandelenvorderingen heeft Stanford University meer dan tweehonderd nieuwe class actions geregistreerd in 2024.¹⁵ In Nederland is er in 2024 welgeteld maar één collectieve actie ahangig gemaakt ten aanzien van aandelen.¹⁶ Maar als we de aantallen massaschadeclaims op alle gebieden vergelijken met de aantallen in andere Europese landen, loopt Nederland wel degelijk voorop. In een recent position paper stelt VNO-NCW dat Nederland inmiddels ‘kampioen collectieve acties’ is geworden, met circa 30% van alle Europese collectieve zaken voor Nederlandse rechters.¹⁷ Daarbij waarschuwt VNO-NCW voor een veramerikanisering van het rechtssysteem, een zware belasting van de rechterlijke macht en het prevaleren van de belangen van procesfinanciers boven die van gedupeerden. Tegelijkertijd klinkt er onvrede vanuit de hoek van claimorganisaties en consumentenbelangenbehartigers. Zeker waar het ideële belangenorganisaties betreft, zou de WAMCA de toegang tot de civiele rechter belemmeren.¹⁸ Een sentiment dat niet door iedereen wordt gedeeld, getuige de motie-Stoffer, die constateert dat er onder de WAMCA geen indringende toets op de representativiteit lijkt te worden toegepast, en de regering heeft verzocht te verkennen in hoeverre voor belangenorganisaties met een ideël doel op grond van art. 3:305a BW nadere vereisten met het oog op de representativiteit gesteld moeten worden.¹⁹ Ook wat consumentenzaken betreft klinkt kritiek op met name de ontvankelijkheidsvereisten, die de effectiviteit van de WAMCA voor de handhaving

van het consumentenrecht niet ten goede zouden komen.²⁰ Deze uiteenlopende perspectieven onderstrepen dat het huidige systeem zich in een spanningsveld bevindt: enerzijds de wens tot efficiënte en rechtvaardige afwikkeling van massaschades, en anderzijds de noodzaak om een claimcultuur en onnodige juridisering te voorkomen.

Feit is dat de WCAM en de WAMCA in de praktijk tot op heden nog niet tot een groot aantal schikkingen hebben geleid. Een van de oorzaken die hiervoor wordt gegeven, is dat we weliswaar het Amerikaanse class action-systeem hebben overgenomen, waar een derde partij de belangen van een achterban in rechte mag vertegenwoordigen, maar niet de Amerikaanse context van juridische realiteiten, zoals bijvoorbeeld *discovery*, *punitive damages* en *contingency fees*.²¹ Is invoering daarvan de volgende stap voor de komende 25 jaar? Ik denk (en hoop) het niet. We hebben in Nederland ons eigen systeem van bewijsrecht, zoals recentelijk gewijzigd in de Wet vereenvoudiging en modernisering bewijsrecht, een schadevergoedingsrecht dat gericht is op daadwerkelijke compensatie van geleden schade in plaats van bestraffing en financiering die geschiedt door derden in plaats van door advocatenkantoren. Deze elementen zijn onderdeel van de balans die naar mijn mening voorkomt dat onnodig veel procedures worden gevoerd.

3 Nederlandse massaschadeclaims 2.0 en het post-Amerikaanse tijdperk

Wanneer men in 2050 terugkijkt op de Nederlandse massaschadeclaimpraktijk zal men vaststellen dat het pad van gedeeltelijke navolging van de Amerikaanse class action slechts de eerste etappe bleek. Vermoedelijk zal het aantal massaschadevorderingen in Nederland net als in de Verenigde Staten toenemen en zullen de onderwerpen zich verbreden.²² Ik verwacht echter dat ons systeem geworteld blijft in de Nederlandse juridische context en zich enkel verrijkt met Amerikaanse kenmerken en een breed pallet aan innovaties. Dit zou er als volgt uit kunnen zien.

In procesrechtelijk opzicht kent de WAMCA in 2050, na bij de ‘Wet evaluatie WAMCA 2030’ ingevoerde maatregelen, een efficiëntere ontvankelijkheidsfase dan nu het geval is. Het juridisch kader daarvoor is uitgekristalliseerd door middel van diverse Hoge Raaduitspraken en de benodigde gegevens ter beoordeling van de effectiviteit en efficiëntie, het voldoen aan het waarborgvereiste en de gelijksoortigheid worden digitaal en gestandaardiseerd aangeleverd. Zo weten belangenorganisaties ook vooraf welke informatie ze precies van hun achterban moeten opvragen en welke gegevens ze in hun dagvaarding

13 Kamerstukken II 2011/12, 33126, nr. 6, p. 2-3.

14 Kamerstukken II 2016/17, 34608, nr. 3, p. 2-3.

15 Stanford Law School, Securities Class Action Clearinghouse, beschikbaar via: <https://securities.stanford.edu>.

16 In deze zaak is recentelijk vonnis gewezen, zie Rb. Noord-Holland 15 augustus 2025, ECLI:NL:RBNHO:2025:8944.

17 VNO-NCW 2025.

18 P. Veerman, M. Hendrickx & L. Bryk, De WAMCA: inperking van de toegang tot de civiele rechter voor belangenorganisaties in ideële acties?, NJB 2024/2669, p. 3286-3293.

19 Gewijzigde motie van het lid Stoffer c.s. over verkennen in hoeverre voor belangenorganisaties met een ideël doel op grond van art. 3:305a BW nadere vereisten aan representativiteit gesteld moeten worden, Kamerstukken II 2022/23, 36169, nr. 37. Minister Weerwind voor Rechtsbescherming heeft in januari 2024 schriftelijk geantwoord. Zie Kamerstukken II 2022/23, 36169, nr. 39 (reactie op motie-Stoffer c.s.). Zie voor de inmiddels uitgevoerde verkenning: E.R. de Jong, W.H. van Boom, T.M.C. Arons & E. Erken, Rechtsvergelijking toegang tot de rechter van belangenorganisaties in algemeenbelangacties, Universiteit Utrecht/Radboud Universiteit 2025.

20 J. Hoevenaars & X. Kramer, Collectieve acties als panacee voor de beslechting van consumentengeschillen: De WAMCA als proeftuin voor Europa, TvC 2024, afl. 4, p. 230-240.

21 A.J. Verheij, Naar een werkende WAMCA, AA 2020, afl. 6, p. 462-470, par. 2.

22 Houthoff Class Action Survey 2019, Amsterdam: Houthoff 2019 en Houthoff Class Action Survey 2024, Amsterdam: Houthoff 2024. Deze laatste is beschikbaar via www.houthoff.com/insights/news/houthoff-class-action-survey-2024.

moeten opnemen teneinde hun ontvankelijkheid toe te lichten en te onderbouwen (conform het huidige art. 1018c lid 1 sub d Rv). Er gaat een automatisch bericht naar alle andere geregistreerde belangenorganisaties met de vraag of ze als mede-eiser willen optreden. Hiervoor kunnen ze zich binnen twee weken melden. Alleen als andere belangenbehartigers zich melden, wordt de procedure drie maanden aangehouden. Het systeem van de rechtbank geeft in enkele seconden aan in hoeverre een belangenorganisatie en de door haar ingestelde vordering lijken te voldoen aan de ontvankelijkheidseisen en wie de meest aangewezen exclusieve belangenbehartiger is. Zo voert het systeem automatisch een representativiteitsscan uit door de ingestelde vordering te vergelijken met de onderbouwde ledenaantallen dan wel steunbetuigingen. In de rechtspraak zijn inmiddels bandbreedtes vastgesteld waaraan een belangenorganisatie moet voldoen om ontvankelijk te zijn in haar vorderingen. Tegelijkertijd analyseert het algoritme de vordering op gelijksoortigheid van belangen en het bestaan van voldoende belang, waarbij het een voorspellende ontvankelijkheidsscore genereert. In zaken met meerdere organisaties identificeert het systeem op basis van een impactanalyse en een juridisch trackrecord de meest geschikte exclusieve belangenbehartiger. Daarbij worden ook eerdere uitspraken en procesveraringen van de stichting of vereniging en de daarbij betrokken bestuurders en toezichthouders meegenomen in de beoordeling. Daar kunnen partijen op reageren. Na een eventuele zitting wijst de rechtbank vonnis.

Na deze ontvankelijkheidsfase zal, net als nu is neergelegd in art. 1018g Rv, een verplichte onderhandelingsfase plaatsvinden, die echter wordt geleid door een (digitale) mediator die partijen gebruik laat maken van op blockchain verankerde ‘settlement engines’. Blockchain maakt het mogelijk alle stappen in het onderhandelingsproces transparant vast te leggen. Elke wijziging en elk voorstel wordt geregistreerd, wat het vertrouwen tussen partijen vergroot en toezicht op het systeem mogelijk maakt. Partijen kunnen bijvoorbeeld zien wanneer een schikkingsvoorstel is gegenereerd, door wie, en of het is aangepast. Eenmaal vastgelegde data op de blockchain kunnen niet worden gewijzigd zonder consensus.

Settlement engines genereren tailormade schikkingsvoorstellen die zijn afgestemd op de aard van de schade, de betrokken partijen en de juridische context. Deze kunnen een dynamisch overzicht van de juridische knelpunten generen die nog moeten worden beslist – bijvoorbeeld over causaliteit, aansprakelijkheid of omvang van de schade – en analyseren hoe deze punten van invloed zijn op de haalbaarheid en inhoud van mogelijke schikkingsvoorstellen. Door deze juridische analyse te koppelen aan realtime data en algoritmische simulaties kunnen partijen beter inschatten welke uitkomsten realistisch zijn en welke compromissen mogelijk zijn. Dit vergroot de kans op een duurzame schikking die met behulp van een mediator tot stand komt, terwijl het risico op juridisering en vertraging wordt beperkt. Deze engines kunnen ook gebruik maken van smart contracts bij de uitvoering van schikkingen: digitale

overeenkomsten die automatisch worden uitgevoerd zodra aan vooraf bepaalde juridische of feitelijke voorwaarden is voldaan, zoals het indienen van bepaald bewijs door een individu of het bereiken van instemming van de noodzakelijke meerderheid van gedupeerden. Dit zal de snelheid vergroten.

Bij de ‘Wet evaluatie WAMCA 2030’ is de mogelijkheid geopend *voor partijen* om in het kader van hun schikkingsoverleg de procedure in eerste aanleg aan te houden en enkel de meest belangrijke juridische geschilpunten per (semi)prejudiciële vraag voor te leggen aan de rechtbank, het hof of de Hoge Raad. Deze werkwijze sluit aan bij de bestaande mogelijkheid tot het stellen van prejudiciële vragen, zoals geregeld in art. 392 Rv, waarbij lagere rechters rechtsvragen kunnen voorleggen aan de Hoge Raad indien deze van belang zijn voor talrijke andere zaken. In 2050 is deze mogelijkheid uitgebreid door ook een beperkt aantal geschilpunten aan de rechtbank en het hof te kunnen voorleggen gedurende de tijd dat partijen met elkaar in schikkingsonderhandelingen zijn en zonder dat deze instantie geheel wordt overgeslagen, zoals het geval is bij prorogatie (art. 329 Rv). Denk hierbij bijvoorbeeld aan de vraag in hoeverre bepaalde vorderingen verjaard zijn of hoe een wettelijke regel in een concreet geval moet worden uitgelegd. Deze procedurele flexibiliteit draagt bij aan een efficiënte en gerichte behandeling van complexe juridische kwesties, omdat het vroegtijdig verkrijgen van duidelijkheid zal bijdragen aan het bereiken van schikkingen. Aandachtspunt hierbij is wel dat dit niet tot onnodige vertraging leidt, maar omdat deze verzoeken enkel gezamenlijk kunnen worden gedaan, zal dat vermoedelijk meevallen.

Iedere vaststellingsovereenkomst passeert een rechterlijke redelijkheidstoets, zoals ook nu is neergelegd in art. 1018i sub 2 Rv. De rechtbank voert deze uit met behulp van AI, die alle relevante elementen van de overeenkomst analyseert: van de verhouding tussen de schade en de voorgestelde compensatie tot de mate waarin deze de belangen van de gedupeerden waarborgt. Het systeem vergelijkt de inhoud van de schikking met eerdere uitspraken en schikkingen in vergelijkbare zaken, signaleert afwijkingen en waarschuwt bij mogelijke onevenwichtigheden. Daarnaast toetst het automatisch of de procedurele waarborgen – zoals transparantie, inspraakmogelijkheden en informatievoorziening aan benadeelden – zijn nageleefd. AI kan ook simulaties uitvoeren van alternatieve scenario’s, bijvoorbeeld wat een gerechtelijke uitspraak zou opleveren, en zo de redelijkheid van de schikking in context plaatsen. Tot slot genereert het systeem een conceptbeoordeling, die de rechter als vertrekpunt gebruikt voor zijn uiteindelijke beslissing. Zo blijft de menselijke maat behouden, maar wordt de toetsing sneller, consistent en beter onderbouwd. Schadevergoedingen worden automatisch uitgekeerd naar de digitale valutawallet van gedupeerden, die de keuze krijgen dit bedrag te accepteren of af te wijzen. In dat laatste geval zal de gedupeerde niet gebonden zijn aan de schikking. Het meren-

deel van de ontvankelijke collectieve acties zal in een schikking eindigen, net zoals dat nu het geval is in de Verenigde Staten.²³

Het private financieringslandschap heeft zich parallel daaraan geprofessionaliseerd en voldoet aan de eisen zoals neergelegd in de 'Richtlijn Derdenfinanciering 2030'. Er zijn voldoende fondsen beschikbaar die de kans op succes van procedures middels door AI-gedreven due-diligence-modellen in milliseconden kunnen beoordelen. Ideële acties worden voor 50% gefinancierd door een fonds dat gevoed wordt door belastinggeld en voor 50% door giften. Verzekeraars bieden ondernemingen *mass claims risk*-polissen, die premiedynamisch worden geprijsd mede op basis van sectorale ESG-scores en historische claimratio's. Individuele ondernemingen krijgen korting op basis van het aantal schadevrije jaren.

De meest in het oog springende transformatie betreft evenwel het feit dat de procedure zelf is geëvolueerd tot een deels virtuele omgeving. De voor alle partijen toegankelijke online zittingsdossiers bestaan uit maximaal tien pagina's beknopte kerntekst, aangevuld met (audiovisuele) documenten. Schadecalculatie gebeurt op persoons- of categorieniveau via algoritmen die waar nodig en mogelijk rekening houden met individuele omstandigheden en het causaal verband ten opzichte van de onrechtmatige gedraging. Dit is een verfijning van de schadevaststelling in categorieën, zoals nu neergelegd in art. 1018l sub 2 Rv. De digitale AI-griffier indexeert en doorzoekt alle stukken en doet een voorstel voor een te wijzen vonnis. Partijen kunnen hier ter zitting op reageren. Een menselijke rechter doet vervolgens uitspraak.

Globalisering heeft intussen geleid tot grensoverschrijdende samenwerking. Het 'Verdrag van Luxemburg 2042' verplicht EU-lidstaten om bij grensoverschrijdende massaschade één 'lead jurisdiction' aan te wijzen. De uitkomst in die procedure bindt alle leden van de Europese achterban. Multinationale ondernemingen krijgen daardoor te maken met één collectieve procedure, terwijl benadeelden profiteren van een gecoördineerde aanpak en uniforme bewijsregels. In 2050 zijn onderhandelingen gaande over uitbreiding van dit verdrag naar alle deelnemers van het Verdrag van New York.

Inhoudelijk is de materiële horizon van massaschade verbreed naar het Amerikaanse voorbeeld. Er worden ESG-claims ingediend die verder gaan dan de huidige klimaatzaken en greenwashing, zoals bijvoorbeeld 'plastic litigation', waarbij een onderneming wordt aangesproken voor de schade die haar plastic producten veroorzaken in het milieu en voor het uitbuiten van arbeiders in andere landen. Ieder grootschalig datalek zal tot massaschadeclaims leiden, waarbij de door de EU in 2050 vastgestelde gestandaardiseerde schadevergoeding zal zorgen voor een effectieve afdoening, die vergelijkbaar is met het systeem dat we nu kennen voor vertraagde of geannuleerde

vluchten.²⁴ Daarbij komt een veelvoud aan consumenten-zaken voor allerhande gebreken in (digitale) producten waarvan de juridische basis vaak terug te voeren zal zijn op de geïmplementeerde Productaansprakelijkheidsrichtlijn.²⁵

Voor nu is het hierboven geschetste toekomstmuziek. Maar als de geschiedenis ons iets leert, dan is het dat het recht zich voortdurend aanpast aan maatschappelijke en technologische veranderingen. Wat vandaag nog als sciencefiction klinkt, kan morgen de standaard zijn. Net zoals het burgerlijk procesrecht zich in het verleden heeft aangepast aan industrialisering, digitalisering en globalisering, zal het zich ook in de toekomst blijven hervormen. Nieuwe technologieën, zoals AI en geautomatiseerde besluitvorming, zullen niet alleen de manier waarop we procederen veranderen, maar ook hoe we denken over rechtsbescherming, toegang tot de rechter, schadeberekening en collectieve belangenbehartiging. In dat licht is het niet de vraag óf het recht zich zal aanpassen, maar hoe snel en in welke richting. Het is aan juristen, wetgevers en rechters om die toekomst met visie en zorg vorm te geven.

4 Conclusie

Wie in 2025 naar het Nederlandse collectieve actierecht kijkt, ziet een hybride constructie waarin Amerikaanse inspiratie en eigen rechtsstatelijke traditie zich aarzelend tot elkaar verhouden. De vraag of wij de komende decennia verder opschuiven richting een 'echte' Amerikaanse class action-benadering, of juist een autonoom model verder uitbouwen, vind ik minder relevant dan de constatering dat technologische, maatschappelijke en supranationale ontwikkelingen het speelveld in de toekomst fundamenteel zullen hertekenen. In het hierboven voor 2050 geschetste toekomstperspectief is de WAMCA niet langer de puber die zijn of haar identiteit zoekt, maar een volwassen instrument dat dankzij duidelijke kaders, *digital first*-processen, gestandaardiseerde datastromen en een verplichte onderhandelingsfase efficiëntie en rechtsbescherming in balans brengt. Tegelijkertijd ontvouwt zich hopelijk een grensoverschrijdende dimensie die versnippering van procedures binnen de EU en daarbuiten tegengaat.

²³ Zie o.a. B.T. Fitzpatrick, *The End of Class Actions?*, *Vanderbilt Law Review* (57) 2010, p. 1633-1712.

²⁴ Verordening (EG) 261/2004 van het Europees Parlement en de Raad van 11 februari 2004 tot vaststelling van gemeenschappelijke regels inzake compensatie en bijstand aan luchtreizigers in geval van instapweigering en annulering of langdurige vertraging van vluchten, PbEU 2004, L 46/1.

²⁵ Richtlijn (EU) 2024/2853 van het Europees Parlement en de Raad van 23 oktober 2024 inzake aansprakelijkheid voor producten, PbEU 2024, L 202/1.